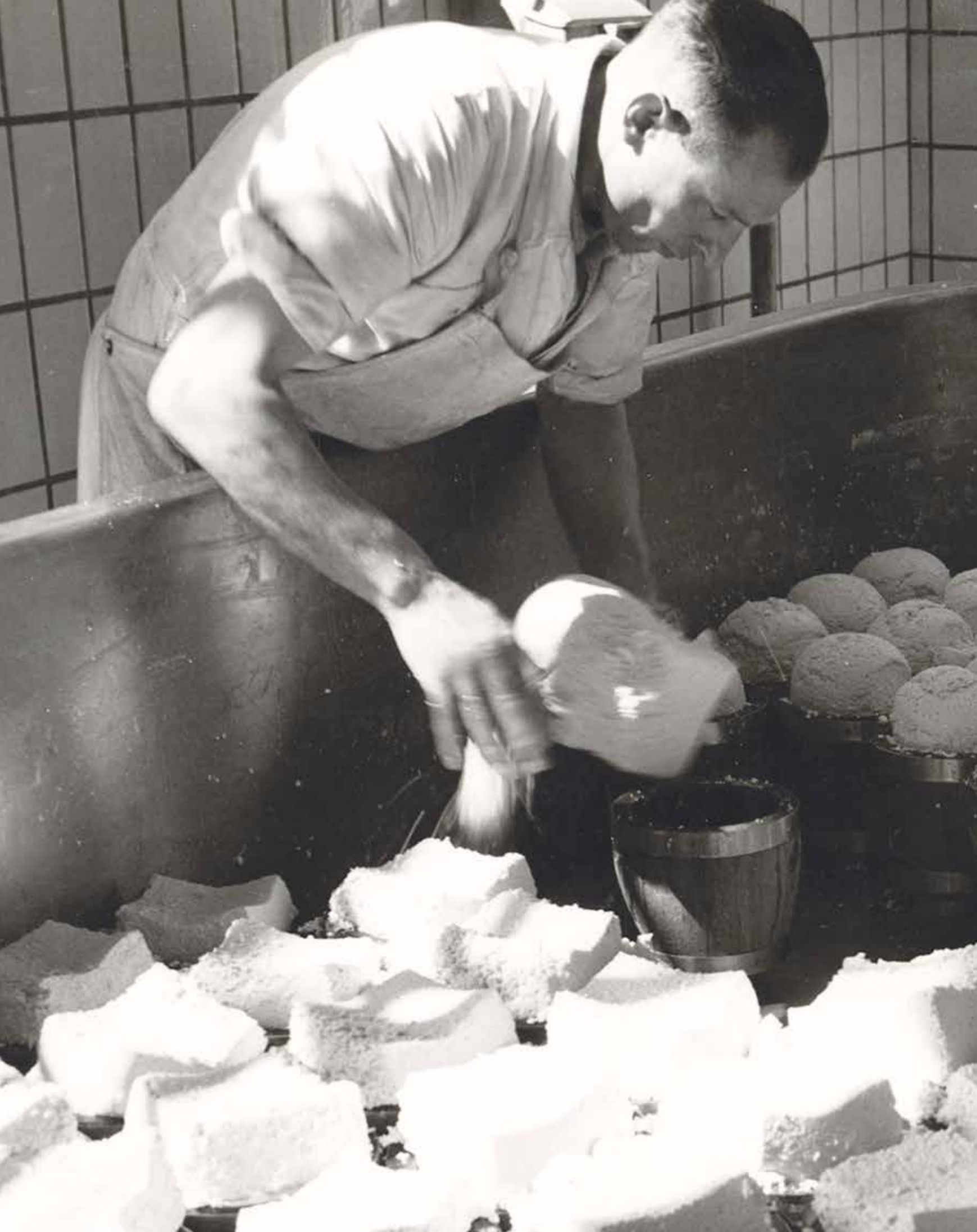

ALLES VAN melk

Geschiedenis van de
Nederlandse Zuivelindustrie

Pim Reinders
en Aad Vernooij

W BOOKS

ALLES VAN melk

Geschiedenis van de
Nederlandse Zuivelindustrie

Pim Reinders en Aad Vernooij

WBOOKS

De Nederlandse Zuivel Organisatie

Inhoudsopgave

- 15 Hoofdstuk 1 [Introductie](#)
Van zuiveltasch naar Joris Driepinter
- 21 Hoofdstuk 2 [1870-1914](#)
‘Een land overvloeiende van melk’
- 61 Hoofdstuk 3 [1914-1930](#)
Door de oorlog heen naar vernieuwing
- 101 Hoofdstuk 4 [1930-1940](#)
Het zuivelbedrijf in crisistijd
- 141 Hoofdstuk 5 [1940-1945](#)
Zuivel op de bon
- 159 Hoofdstuk 6 [1945-1965](#)
Melk voor elk
- 201 Hoofdstuk 7 [1965-1985](#)
Mona, Leerdammer en overstromende melktanks
- 233 Hoofdstuk 8 [1985-2010](#)
Melkquota, nieuwe markten en merken
- 267 Hoofdstuk 9 [Epiloog](#)
Nederland een ander zuivelland
- 272 Index
- 276 Verantwoording
- 278 Met dank aan
- 278 Over de auteurs
- 278 Het Zuivelhistorisch Genootschap
- 279 Herkomst beeld
- 288 Colofon

Pagina 2/3

Kaasmakers vullen de vaten met wrongel in de Coöperatieve Zuivelfabriek Bathmen (1905-1985). Tot ver in de jaren 50 bleef de kaasbereiding voor een groot deel handwerk.

Pagina 4/5

Boterkarnmachines omstreeks 1915 van de ‘s-Gravenhaagsche Melkinrichting ‘De Sierkan’.

Pagina 6/7

Interieur uit 1930 van de toen net verbouwde en gemoderniseerde N.V. Melkinrichting en Flesschenmelkfabriek ‘Holland’ aan de Eerste Jan Steenstraat, Amsterdam.

Pagina 8/9

Keuring van melkproducten bij de Coöperatieve Tilburgse Melkinrichting in 1955.

Pagina 10

Gecondenseerde melk was in de jaren 50 en 60 het belangrijkste exportproduct van de Nederlandse zuivelindustrie. Een vrachtwagen met blikjes gecondenseerde melk lost z’n lading in de Rotterdamse haven.

AGRICOLÆ HOLLANDIÆ AUSTRALIS

NOBILES HOLLANDI

MERCATORES SEU CIVES

Græflich
Hollandt

PATRIÆ DEI

DORDRECHT

DELFT

AMSTERDAM

ROTTERDAM

ALCKMAER

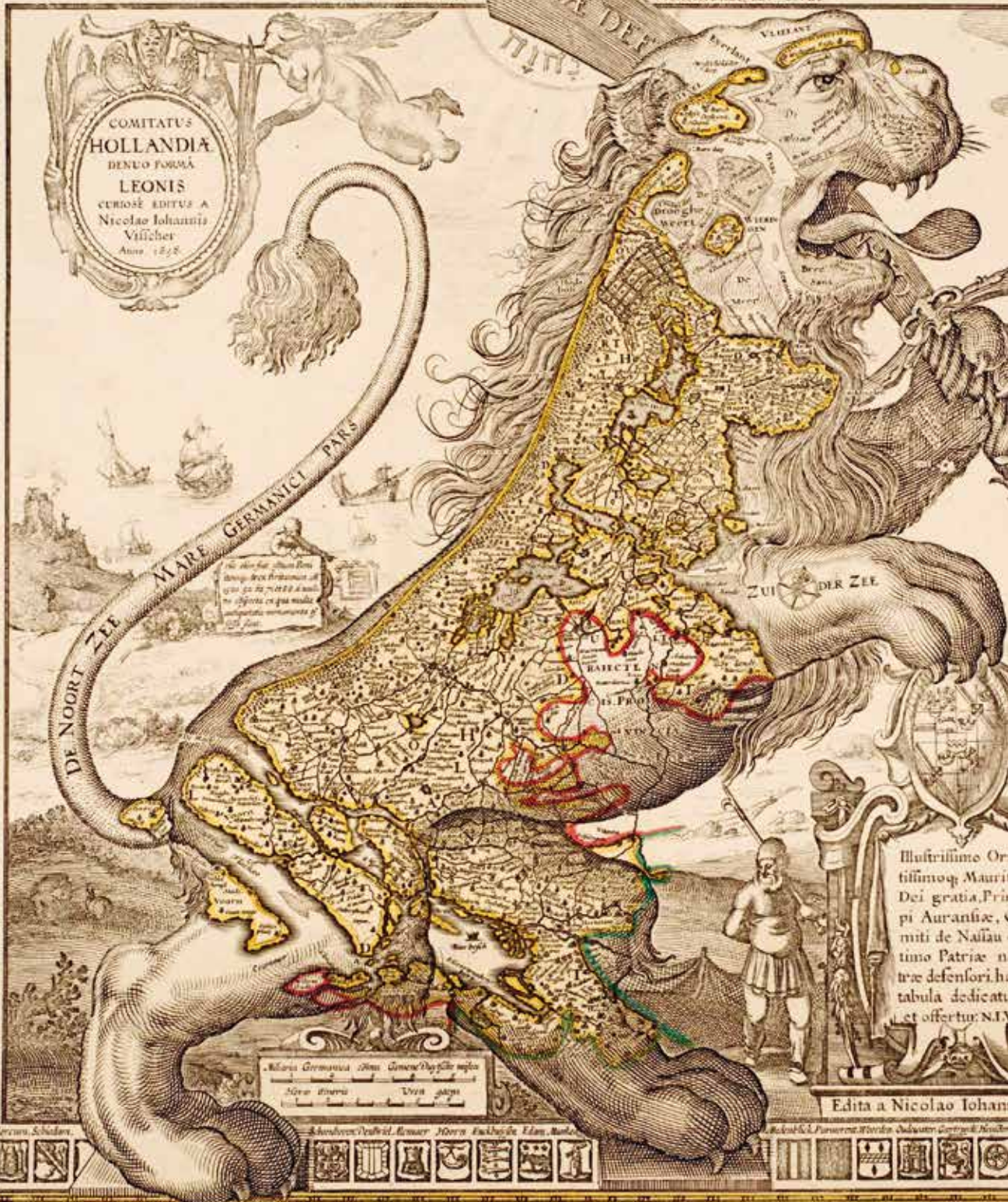

ENCKHUYSEN

COMITATUS
HOLLANDIÆ
DENUO FORMÆ
LEONIS
CURIOSÉ EDITUS A
Nicolao Iohannis
Visscher
Anno 1728

DE NOORT ZEE
MARE GERMANICI PARS

Scala Germanica
Scala Italica
Scala Hispanica
Scala Africana
Scala Indica
Scala Sinensis
Scala Japonica
Scala Siamensis
Scala Cochinchinensis
Scala Sibirica
Scala Tartarica
Scala Persica
Scala Arabica
Scala Indica
Scala Sinensis
Scala Japonica
Scala Siamensis
Scala Cochinchinensis
Scala Sibirica
Scala Tartarica
Scala Persica
Scala Arabica

Illustrissimo Or
tissimoq; Mauri
Dei gratia, Pr
pi Aurantiae, C
miti de Nauau
tino Patriæ n
trae defensori h
tabula dedicat
et offertur. N.I.

Edita a Nicolao Iohan

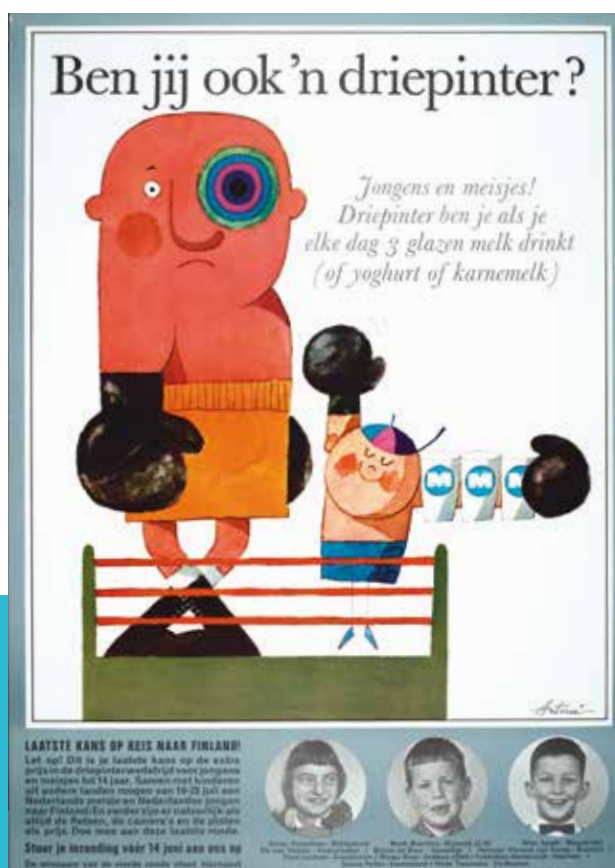

1

Van zuiveltasch naar Joris Driepinter

Introductie

Begin jaren 70 van de vorige eeuw was het reclameventje Joris Driepinter onder kinderen ontzettend populair. Zes op de tien kende de in 1965 bedachte reclameheld. Dankzij fervent melkdrinken kon Joris moeiteloos olifanten en brandweerauto's optillen en verscheen hij alom als redder in nood. Hij trad daarmee in het voetspoor van Popeye, de legendarische Amerikaanse strip- en tekenfilmfiguur die dankzij het eten van spinazie uitgroeide tot onverslaanbare zeeman. Overigens was het niet altijd spinazie: in 1984 kwam het Nederlands Zuivelbureau met een commercial waarin Popeye oersterk werd door een pak melk, 'de witte motor', naar binnen te kloppen! De creatie van Joris Driepinter was een succesvol vervolg op de legendarische reclame met de Melkbrigadiers, een campagne die tussen 1958 en 1965 miljoenen schoolkinderen in zijn ban had gehouden. Maar ook slogans als 'Melk goed voor elk', 'Met melk meer mans', 'Kaas uit het vuistje', 'Ik drink melk, u ook?', 'Niet vergeten Frico eten', 'Melk de witte motor' en 'Al het goeie komt van Melkunie koeien' maakten hele generaties vertrouwd met melk, boter en kaas. Ver vóór de intrede van zuivelreclame in de 20^e eeuw

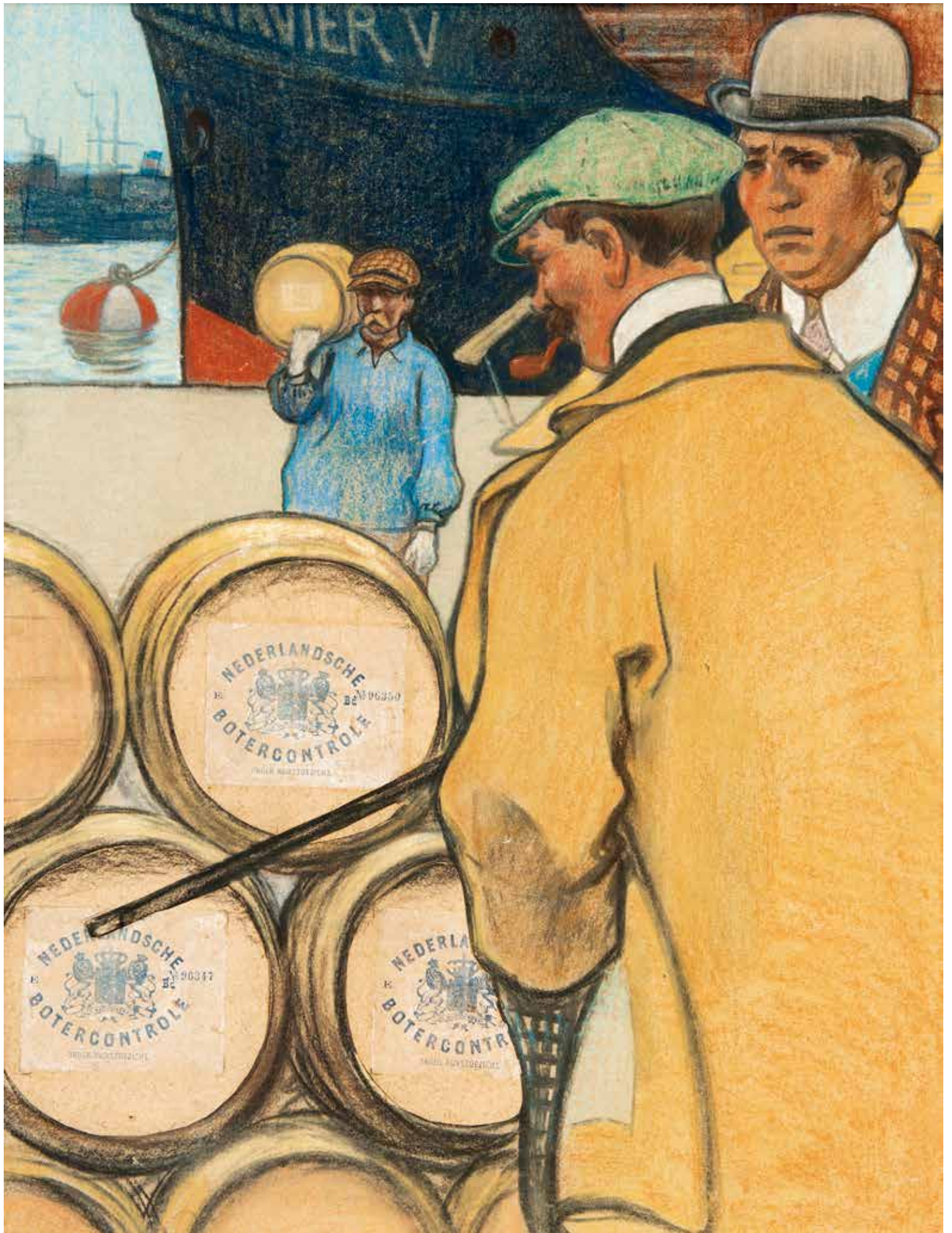

hadden Edammer en Goudse kaas en niet te vergeten Friese boter Nederland overal ter wereld een reputatie als zuivelland bezorgd. Het werden net zulke vertrouwde namen als later Coca-Cola. De voor de export zo gunstige ligging, de voor veeteelt zo geschikte bodemgesteldheid, de aanleg van nieuwe polders met nieuw grasland, de hoge melkgift van het Hollandse en Friese melkvee en het vakmanschap van de veehouders zorgden voor een overvloed aan melk, die, verwerkt tot boter en kaas, werd uitgevoerd naar buurlanden, in het bijzonder naar Groot-Brittannië en Duitsland. Het was de basis waarop in de loop van de 16^e eeuw de reputatie van de Nederlanden als een gebied van melk, boter en kaas tot stand kwam. Niet voor niets werden aan het einde van die eeuw, omstreeks 1587, midden in de Tachtigjarige Oorlog met Spanje, de Nederlanden in een politieke allegorie voorgesteld als een melkkoe die volgens het bij de prent behorend vers 'tot aan het bloed' gemolken kon worden. En in de daarop volgende Gouden Eeuw bezongen de dichters Joost van den Vondel en Jacob Cats de Nederlandse zuivel. 'Hier groeit het Hollantsch hart, hier zwelt de zuiveltasch' dichtte Vondel in 1645, terwijl Cats in een loflied op boter repte van 'De boter die althans in Holland wordt gemaakt, Is als een honingdauw, die al de wereld smaakt.'

Niet alleen in dichtwerken maar ook in tal van schilderijen is de wereld van de Nederlandse zuivel, in het bijzonder kaas, koeien en melkmeisjes, vereeuwigd (van Paulus Potter en Johannes Vermeer tot Barend Cornelis Koekkoek, Willem Maris en talloze anderen),

[Inspectie van tonnetjes Hollandse boter door twee Engelse kruideniers op de kade in Londen. Pasteltekening door de kunstenaar Willy Sluiter \(1873-1949\), in 1908 uitgegeven als briefkaart ter gelegenheid van een in september dat jaar in Londen gehouden internationale levensmiddelententoonstelling met een grote Nederlandse zuivelinzending. Op de tonnen het Nederlandse rijksbotermerk, zoals ingevoerd in 1903 ter garantie van de echtheid van de boter. Op de achtergrond de Batavier V, een schip van de Batavierlijn van rederij Wm. Muller & Co. waarmee de boter vanuit Rotterdam werd aangevoerd. Van oudsher was Groot-Brittannië een van de belangrijkste afnemers van Nederlandse boter.](#) →

Affiche Joris Driepinter (1965), één uit een serie van acht, getekend door de Deense kunstenaar Ib Antoni Jensen (1929-1973). Tekstschrijver, auteur en latere filmregisseur Dimitri Frenkel Frank (1928-1988) was de bedenker van de naam Joris Driepinter. Op de in 2007 door het Rijksmuseum in de Nieuwe Kerk te Amsterdam georganiseerde tentoonstelling *Held* was ook Joris geselecteerd voor het daar gepresenteerde overzicht van 300 'vaderlandse' helden.

t'Graefchap
Hollandt

AGRICOLÆ HOLLANDIA AUSTRALIS

NOBILES HOLLANDI

MERCATORES SEU CIVES

PATRIA DEI
TITV

DE NOORT ZEE
MARE GERMANICI
PARS

DORDRECHT

DELFT

AMSTERDAM

ROTTERDAM

ALCKMAER

ENCKHUYSEN

Millia Germanica sive Centa Dutchi mlyn
Mora sive Ura gage

Edita a Nic

terwijl de Nederlandse taal veel uitdrukkingen herbergt die naar zuivel verwijzen. Sommige, zoals 'het land van melk en honing' hebben een uitheemse, bijbelse oorsprong. Andere zoals 'het is botertje tot de boom' hebben een typisch Nederlandse herkomst, verankerd in een eeuwenoude zuivelgeschiedenis. Dit gezegde, al bekend sinds de 15^e eeuw, ontstond in een tijd dat de boter in tonnen of zogenaamde botervaten werd gedaan. Boterhandelaren controleerden met een boterboor of een vat boter wel tot op de bodem (vroeger boom genoemd) gevuld was met echte, zuivere boter. Soms sjoemelde de verkoper en zat er onderin vet of zout of een dubbele bodem. Met de boterboor kwam aan het licht of alles wel 'botertje tot de boom' was.

Na 1870 kreeg de Nederlandse zuivel met de komst van zuivelfabrieken een nieuwe dynamiek. Dankzij machinale melkverwerking verbeterde de kwaliteit van boter en kaas en verwierf zuivel in het groeiend pakket van Nederlandse exportproducten een centrale plaats. Nieuwe zuivelproducten zoals gecondenseerde melk en melkpoeder deden hun intrede, melkinrichtingen veroverden de grote steden, boterfabriekjes de provincies. Stapje voor stapje maakten bezielde artsen, melkveehouders en onderwijzers samen met gedreven industriëlen en - later - met de hulp van landbouwkundig ingenieurs en zuiveltechnologen van Nederland een grootmacht op zuivelgebied en thuishaven van één van de grootste zuivelcoöperaties ter wereld. Een land dat kan worden gezien als de kraamkamer van het Europese landbouwbeleid en waar, volgens recente studies, melkveehouderij en zuivelindustrie voorop lopen in ondernemerschap, winstgevendheid, concurrentiepositie en beschikbaarheid van goede grond.

Hoe wist Nederland die vooraanstaande positie te veroveren? Hoe bleef het zo'n succesvol zuivelexporteur ondanks tijden van oorlog en crisis? Wat was de rol van de zuivelcoöperaties, hoe werd de boterkwestie opgelost, hoe groot waren de melkplassen en hoe zit het met de melkquota? Maar ook: waar is de melkbus gebleven, wie bedacht de nieuwe kaas Leerdammer, wat is het geheim van het Mona-toetje en wie is Frau Antje nu eigenlijk? En: is melk nog steeds een witte motor?

Op deze en nog veel meer vragen geeft dit boek in zeven hoofdstukken een chronologisch antwoord. Het is het eerste overzichtswerk van een bijna 150 jaar oude bedrijfstak waar jaarlijks miljarden en miljarden euro's in omgaan, een bedrijfstak met een rijke geschiedenis die ons met zijn grote spectrum aan voedingsmiddelen vrijwel dagelijks allemaal raakt.

Kaart van het gewest Holland, de Leo Hollandicus, in 1648 getekend door Claesz Jansz. Visscher. In dat jaar begon Amsterdam met de bouw van een nieuw stadhuis, het tegenwoordige Paleis op de Dam dat in 1655 feestelijk werd ingewijd. Voor die gelegenheid dichtte Joost van den Vondel het vers *Inwydinghe van 't stadhuis t' Amsterdam* waarin de regel 'Hier groeit het Hollantsch hart, hier zwelt de zuiveltasch' is opgenomen, doelend op de rijke opbrengsten van boter en kaas in het gewest.

